

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Н. П. Панчук

ГЕНДЕРНА ПСИХОЛОГІЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК

2-ге видання,
перероблене і доповнене

Київ — 2026

УДК 159.922.1:305(075.8)

П 16

*Рекомендувала вчена рада
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
протокол № 5 від 27 квітня 2023 р.*

Рецензенти:

Сечейко О. В. — кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології та управління людським фактором Факультету наук про здоров'я Державного університету «Київський авіаційний інститут»;

Стівак В. І. — кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;

Федорчук В. М. — кандидат психологічних наук, доцент, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут».

Панчук Н. П. Гендерна психологія : навчально-методичний посібник. 2-ге вид.,
П 16 перероблене і доповнене. Київ : SBA Print, 2026. 236 с.

ISBN 978-617-7594-33-7

Посібник складається з частин: вступ, лекційні заняття, практичні заняття, тестові завдання до модульної контрольної роботи, завдання для самостійної роботи, глосарій, список використаних джерел.

Запропоновані завдання створюють простір для вибору, на їх основі викладач та здобувачі вищої освіти можуть конструювати той варіант заняття, що відповідає потребам аудиторії та стилю викладача. Їх застосування, на наш погляд, не лише поглибить теоретичні знання, сформує навички гендерного аналізу, але і допоможе реконструювати механізми гендерного розвитку, сприятиме самоаналізу гендерних стереотипів, розумінню їх впливу на спілкування та самореалізацію.

Посібник стане у нагоді викладачам та здобувачам вищої освіти.

УДК 159.922.1:305(075.8)

ISBN 978-617-7594-33-7

© Панчук Н. П., 2026.
© Видавництво «SBA Print,» 2026.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ.....	6
<i>Тема 1: Гендерна психологія як наука</i>	6
<i>Тема 2: Гендерний розвиток як предмет дослідження та соціального управління</i>	13
<i>Тема 3: Гендерна ідентичність як соціально-психологічний феномен</i>	22
<i>Тема 4: Соціально-психологічні особливості гендерної соціалізації</i>	30
<i>Тема 5: Гендерний стереотип як соціально-психологічний феномен</i>	38
<i>Тема 6: Основні аспекти гендерної поведінки</i>	43
<i>Тема 7: Психологічні особливості гендерних відносин</i>	47
<i>Тема 8: Гендерні аспекти професійної діяльності</i>	55
<i>Тема 9: Гендер: можливості професійної кар'єри</i>	68
<i>Тема 10: Зміст та основні види гендерних конфліктів</i>	79
<i>Тема 11: Гендерна психологія спілкування</i>	99
ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	116
<i>Тема 1: Гендерна психологія як наука</i>	116
<i>Тема 2: Гендерний розвиток як предмет дослідження та соціального управління</i>	119
<i>Тема 3: Гендерна ідентичність як соціально-психологічний феномен</i>	127
<i>Тема 4: Соціально-психологічні особливості гендерної соціалізації</i>	133
<i>Тема 5: Гендерний стереотип як соціально-психологічний феномен</i>	143
<i>Тема 6: Основні аспекти гендерної поведінки</i>	159
<i>Тема 7: Психологічні особливості гендерних відносин</i>	166
<i>Тема 8: Гендерні аспекти професійної діяльності</i>	171
<i>Тема 9: Гендер: можливості професійної кар'єри</i>	177
<i>Тема 10: Зміст та основні види гендерних конфліктів</i>	188
<i>Тема 11: Гендерна психологія спілкування</i>	201
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ	212
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	220
ГЛОСАРІЙ.....	222
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	233

ВСТУП

Гендерний аспект у дослідженнях людської статі відкрив нове її бачення: стать – це не доля, вона не є чимось одного разу даним і незмінним, а властивість особистості, що створена культурою та суспільством. Гендерні дослідження дозволяють помітити, як ми повсякчасно та повсякденно самі створюємо та відтворюємо суспільні очікування щодо поведінки, пов'язаної зі статтю, як видозмінюємо традиційні уявлення та презентуємо своє розуміння чоловічості та жіночості у міжперсональній взаємодії.

На сьогодні дисципліна «Гендерна психологія» є складовою професійної підготовки фахівців різних спеціальностей: психологів, соціологів, вчителів, політологів, дослідників освіти. Стає очевидним той факт, що без дослідження проблем статі неможливо комплексне дослідження людини, удосконалювання в рішенні життєво важливих питань суспільства.

Гендерна психологія – це міждисциплінарна галузь наук про людину, наукова дисципліна, за допомогою якої вивчається психологічна та соціальна складова статей. Гендерна психологія вивчає факти, закономірності та механізми формування та розвитку гендерних характеристик особистості, а також особливості відносин та взаємодії між гендерами.

Зміст курсу визначався такою метою: розвиток гендерної компетентності та навичок гендерного аналізу соціально-психологічних процесів і явищ.

Матеріали навчально-методичного посібника допоможуть Вам засвоїти такі основні питання: гендерна психологія як наука; гендерний розвиток як предмет дослідження та соціального управління, гендерна ідентичність як соціально-психологічний феномен, соціально-психологічні особливості гендерної соціалізації, гендерний стереотип як соціально-психологічний феномен; основні аспекти гендерної поведінки, психологічні особливості гендерних відносин, гендерні аспекти професійної діяльності; гендер: можливості професійної кар'єри, зміст та основні види гендерних конфліктів, гендерна психологія спілкування

Посібник складається з частин: вступ, робоча програма, силабус, лекційні заняття, практичні заняття, список використаних джерел.

Запропоновані завдання створюють простір для вибору, на їх основі викладач та студенти можуть конструювати той варіант заняття, що відповідає потребам аудиторії та стилю викладача. Їх застосування, на наш погляд, не лише поглибить теоретичні знання, сформує навички гендерного аналізу, але і допоможе реконструювати механізми гендерного розвитку, сприятиме самоаналізу гендерних стереотипів, розумінню їх впливу на спілкування та самореалізацію.

ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1: Гендерна психологія як наука

1. Визначення і зміст предмета гендерної психології
2. Основні розділи гендерної психології
3. Методи дослідження в гендерній психології.

Ключові поняття: психологія статі, гендерна психологія, гендерологія, феміністика, фемінізм, гендерний підхід, гендерна теорія, гендерна методологія.

1. Визначення і зміст предмета гендерної психології

Гендерна психологія – розділ психології, що вивчає соціально-психічні особливості чоловіків і жінок.

Предмет гендерної психології – особливості психіки особистості, пов'язані з її гендерною належністю, фактори та умови їх формування і розвитку на інтраіндивідуальному, міжособистісному, груповому та суспільному рівнях.

Як і у будь-якого розділу психології, **завдання** гендерної психології діляться на **теоретичні і практичні**:

1. До перших слід відносити створення теорій, концепцій, які пояснюють закономірності гендерної психології обох статей, особливості їх взаємовідносин, причини відмінностей і конфліктів. Теорії ці базуються на результатах аналізу проведених досліджень, які можливі лише завдяки розробці методів і методик вивчення гендерних особливостей. Розробка таких методик також є основним завданням гендерної психології.

2. Практичні завдання гендерної психології набагато ширші й різноманітніші. Їх можна об'єднати одним загальним **критерієм** – це використання отриманих теоретичних знань для вирішення найрізноманітніших питань і проблем у повсякденному житті суспільства. *Ось кілька прикладів:* використання викладок гендерної психології в створенні реклами, гендерний підхід до сімейної терапії або до ділових тренінгів. Велике значення гендерна психологія має і в процесі соціалізації дитини та ін.

На сучасному етапі гендерна психологія охоплює такі **напрями досліджень**:

а) **психологія гендерних відмінностей**, що спрямована не так на пізнання відмінностей у психологічних характеристиках та особливостях поведінки чоловіків і жінок, як на їх роль в індивідуальному життєвому шляху, самореалізації чоловіків і жінок. Не байдужа вона і до чинників психологічної подібності;

б) **соціально-психологічні основи гендерної ідентичності**, зокрема проблеми особистісної ідентичності, психологічні теорії гендерної диференціації, етапи формування та види гендерної ідентичності, а також прикладні аспекти (зв'язок жіночої та чоловічої сексуальності з гендерною ідентичністю, інверсія статевих орієнтацій та ін.);

в) **гендерна соціалізація**, у полі зору якої перебувають основні етапи, механізми та агенти гендерної соціалізації, роль батьків у вихованні дітей, сімейні та позасімейні джерела гендернорольової соціалізації, гендерні аспекти впливу ЗМІ на формування особистості;

г) **гендерні ролі та характеристики особистості**, вивчення яких пов'язане з аналізом соціально-психологічних особливостей, норм традиційних (жіночих та чоловічих) гендерних ролей, а також гіперрольової гендерної поведінки, сексизму та його варіацій (гетеросексизму, мовного сексизму), форм дискримінації чоловіків і жінок;

д) **прикладні аспекти гендерної психології**, зосереджені на практичному застосуванні знань із гендерної психології в різних галузях психологічної науки: віковій психології, психології професійного розвитку, організаційній та економічній психології, політичній психології, психології спорту та ін.

Структура гендерного знання

У психології структуру сучасного гендерного знання утворюють гендерологія та більш ранні дослідження у сфері фемінології, гендерна психологія і психологія гендерних відносин.

Гендерологія (англ. gender – рід, стать і грец. logos – учення) – міждисциплінарна наукова галузь, яка вивчає психологічну і соціологічну проблематику гендерного розвитку особистості.

Категорію «**стать**» гендерологія трактує в соціально-психологічному сенсі як специфічні культурні та поведінкові характеристики, що визначають соціальну поведінку чоловіків і жінок.

Усупереч поширеній думці вона не є синонімом ні **сексології** (лат. *sexus* – стать і *logos* – слово, вчення) – науки, що вивчає прояви людської сексуальності, статеve життя, а також розвиток і здійснення сексуальної функції індивідуумом, ні **фемінології**.

Фемінологія (лат. *femina* – жінка і грец. *logos* – учення) – наука про місце і роль жінок у суспільстві, яка досліджує сукупність психологічних, соціально-економічних, політичних, правових, соціокультурних умов, що сформувалися в суспільстві для реалізації спільних із чоловіками і специфічних інтересів жінок, забезпечення їх життєдіяльності в усіх сферах суспільного життя.

Гендерна психологія (грец. *psyche* – душа і *logos* – учення) – галузь психологічного знання, яка вивчає набуті в процесі соціалізації характеристики гендерної ідентичності, що детермінують соціальну поведінку людей залежно від їх статевої належності.

Психологія гендерних відносин – прикладна галузь соціальної психології, що досліджує закономірності диференціації та ієрархічності міжстатевих відносин.

Сучасна гендерна теорія – система наукових поглядів на відносини, ролі, норми, статуси, цінності чоловіків і жінок, їхнє соціальне життя, життєвий досвід, набуття та реалізацію ними соціально-рольових характеристик.

2. Основні розділи гендерної психології

Психологія порівняння чоловіків і жінок. В історичному розвитку гендерної психології цей розділ носив різні назви: статевий диморфізм, статевий дипсихізм, статеві відмінності, гендерні відмінності.

Психологія жінки вивчає ті особливості психіки і поведінки жінок, які не стали предметом першого розділу. Дуже часто в зарубіжних роботах переплітаються психологія жінки і психологія гендерних відмінностей.

Психологія чоловіка робить перші кроки.

Тут предметом є ті особливості психіки, яких немає у жінок. Зокрема, вивчається вплив чоловічих гормонів на здатність чоловіків вирішувати просторові завдання. Часто порівняння з жінками також є нерелевантним – бо сама маскулінна жінка відрізняється від самого фемінінного чоловіка. Також існують специфічні чоловічі захворювання (наприклад, пов'язані зі статевою сферою), які

впливають на психіку чоловіків і яких немає у жінок Важливо вивчити психологічні чинники чоловічої смертності.

Гендерна соціалізація. Предметом цієї галузі гендерних досліджень є соціалізація, яка полягає у формуванні гендерної ідентичності та засвоєнні гендерних ролей, в тому числі і тих, які впливають на процес формування гендерних стереотипів.

Психологія гендерних відносин. Предмет цієї галузі досить широкий, тому що **гендерні відносини** – це не тільки взаємини між чоловіками та жінками, а і взаємини у середині кожної статі.

Гендерна психологія лідерства. Ця галузь могла б вважатися розділом психології гендерних відносин, однак виділити її в окремий розділ дозволяє наступне:

По-перше, ця проблематика виходить за рамки тільки гендерних відносин, охоплюючи і відмінності між чоловіками і жінками лідерами, і гендерну соціалізацію лідерства, і психологію жіночого менеджменту.

По-друге, між чоловіками та жінками часто виникають відносини домінування-підлеглості, лідера та послідовника, що само по собі потребує самостійного дослідження.

3. Методи дослідження в гендерній психології

Індукція як метод сходження від конкретного до загального дає змогу аналізувати популярні вислови про чоловіків і жінок.

Дедукція як метод дослідження допомагає вивчити частини цілого. У загальній психології встановлені за його допомогою закономірності застосовували з урахуванням статі досліджуваних. При цьому існувала небезпека, що не будуть взяті до уваги деякі специфічні риси (зокрема жінок), оскільки передбачалося, що всі досліджувані схожі один на одного, тобто їхню поведінку та психологічні особливості можна пояснити загальними закономірностями. Особливо популярним цей метод був у французьких дослідників.

Експериментальний метод полягає в організації формального дослідного процесу, під час якого експериментатор у контрольованих умовах здійснює систематичні спостереження за реакціями досліджуваних на змінювані фактори. З його допомогою вивчають гендерні відмінності в пізнавальній сфері.

Метод спостереження передбачає безпосереднє дослідження реальності. Спрямований він на ідентифікацію, найменування,

порівняння, опис і класифікацію окремих явищ та їх сукупності, а також цілеспрямоване, організоване, певним чином фіксоване сприйняття досліджуваного об'єкта. Предметом спостереження є аспекти психічного, які піддаються безпосередньому вивченню.

Біографічний метод, яким активно послуговуються гуманітарні науки, використовували для аналізу видатних історичних діячів, однак можливості його застосування до жінок обмежені, тому що серед них не так багато відомих історичних осіб, історичні ролі чоловіків і жінок висвітлено нерівномірно і відмінності між знаменитими та незначними жінками і знаменитими та незначними чоловіками неоднакові, оскільки жінці важче стати популярною, ніж чоловікові.

Соціологічні методи – наукові підходи та дослідницькі прийоми, які дають змогу пояснити соціальні явища, зібрати та узагальнити інформацію про них, спрогнозувати їх розвиток і керувати ними. Серед основних соціологічних методів, які використовують у гендерних дослідженнях, – анкетні опитування, експертні опитування, аналіз документів та ін.

Педагогічні методи – дослідження реального досвіду організації освітнього процесу, особливостей соціалізації особистості. Традиційними педагогічними методами є спостереження, вивчення досвіду, першоджерел, аналіз шкільної документації, учнівської творчості, а також бесіди, педагогічний експеримент.

Лінгвістичні методи допомагають розв'язувати дослідницькі завдання, пов'язані з мовленням, словом і текстом. Психолінгвістичні методи, які застосовують у гендерній психології (семантичний диференціал, семантичний інтеграл, семантичний аналіз слів та текстів), спрямовані на вивчення мовних повідомлень гендерного характеру, особливостей механізмів породження і сприйняття мовлення, функцій мовної діяльності в суспільстві, дослідження зв'язку між мовними повідомленнями і гендерними властивостями учасників комунікації, аналіз мовного розвитку у зв'язку із загальним розвитком особистості.

Нині в гендерній психології застосовують весь арсенал психологічних методів, що дають змогу дослідити психологічні особливості особистості: **спостереження, експеримент, анкетування, інтерв'ювання, тестування, моделювання та ін.**

До **методів психологічної самодіагностики** належать: гендерний аспект власного соціально-психологічного портрета, гендерна

біографія як варіант біографічного методу, що спрямована на реконструкцію індивідуального соціального досвіду. У процесі написання гендерної автобіографії людина може усвідомити характеристики своєї гендерної ідентичності, а також шляхи та способи їх формування.

Дослідження **гендерної ідентичності особистості** проводять за допомогою таких **соціально-психологічних методів**:

1) **фокус-група**. Це метод інтерв'ювання жінок і чоловіків, спрямований на отримання суб'єктивних думок респондентів стосовно свого гендерного образу, норм та цінностей, які становлять основу його формування, щодо сутності понять «маскулінність», «фемінність» та ін.;

2) **глибинне інтерв'ю**, яке проводять для з'ясування переконань, мотивів, установок, цінностей, почуттів і ставлення чоловіків та жінок до власної гендерної ідентичності, гендерного образу. З його допомогою одержують неформалізовану інформацію якісного характеру;

3) **контент-аналіз**, що дає змогу аналізувати можливі теми, спрямовані на дослідження гендерної ідентичності: сучасна жінка, сучасний чоловік, тіло в житті чоловіка, тіло в житті жінки, жінки і чоловіки в ЗМІ та реальному житті;

4) **семантичний диференціал**, який використовують як метод побудови індивідуальних або групових семантичних просторів у розумінні та навантаженні особистісним смислом понять «жіноче» і «чоловіче», категорій «фемінність» і «маскулінність»;

5) **тестування, опитування**. Вони представлені двома найбільш відомими методами дослідження гендеру: **статеворольовим опитувальником С. Бем**, який дає змогу визначити психологічну стать особистості (дослідити рівень фемінності, маскулінності та андрогінності, а також недиференційовану стать особистості як варіант порушення гендерної ідентичності), та **методикою дослідження гендерної ідентичності (МДГІ)**, створеною за принципом прямого та ланцюгового асоціативного тесту і спрямованою на визначення типу гендерної ідентичності (передчасна ідентичність, дифузна ідентичність, мораторій, досягнута позитивна ідентичність, псевдопозитивна ідентичність). **Тестування** використовують також у диференціальному аналізі гендеру;

б) **проективні методи.** Вони є спеціальною технікою експериментального дослідження тих особливостей особистості, які найменш доступні безпосередньому спостереженню чи опитуванню і найменш усвідомлюються. Основу будь-якого проективного методу становить невизначеність стимульного матеріалу, яка надає досліджуваному відносну свободу у виборі відповідей та тактик поведінки;

7) **вербально-комунікативні методи.** Це група засобів отримання та використання психологічної інформації на основі мовленнєвого спілкування. До основних із них належать:

— **бесіда** – метод дослідження поведінки особистості у формі діалогу між двома людьми, в процесі якого дослідник виявляє психологічні особливості досліджуваного;

— **опитування** – спосіб цілеспрямованого отримання первинної інформації за допомогою відповідей досліджуваного на питання;

— **анкетування** – вербально-комунікативний метод, у якому засобом збирання даних від респондента є спеціально оформлений список питань – анкета;

— **інтерв'ювання**, що полягає у проведенні розмови між психологом і суб'єктом за попередньо розробленим планом, який може бути більшою або меншою мірою формалізований. У гендерній психології цей метод застосовують у вигляді глибинного інтерв'ю, яке призначене для виявлення прихованих (глибинних) почуттів, цінностей і мотивів респондента. Це неформальна особиста розмова, проведена за наміченим планом і заснована на спонуканні респондентів до тривалих і розважливих суджень щодо досліджуваної проблеми.

На основі загальнонаукових методів та методів інших наук вироблено систему **основних методів**, за допомогою яких формуються гендерні знання:

а) **теоретичний метод**, що є основним у методології гендерного підходу, оскільки дає змогу пов'язати сукупність здобутих знань у концептуальне та системне бачення. Він передбачає впорядкування та систематизацію знань про гендер на основі принципів логічної побудови цілісної концепції та визначення місця цих знань у системі суспільствознавчих наук. За допомогою цього методу окреслюють існуючі проблеми, уточнюють предмет і мету вивчення, визначають

місце гендерних знань у кожній окремій науковій галузі гуманітарного напрямку;

б) **емпіричні методи** – науково-дослідницькі прийоми психологічної роботи, які передбачають безпосередній контакт дослідника з об'єктом дослідження. До основних емпіричних методів належать спостереження, експеримент, бесіда, опитування, психологічне тестування, моделювання;

в) **соціально-психологічний метод**, що спрямований на вивчення соціально сконструйованих жіночих і чоловічих ролей, відносин та ідентичності, статевої особливості, психологічних характеристик тощо;

г) **метод математичної статистики**, який передбачає кількісний аналіз емпіричних даних;

г) **комплексний метод** – методологічний напрям дослідження, в якому об'єкт дослідження (гендерні характеристики особистості, групи, суспільства) розглядають як сукупність компонентів, що підлягають вивченню за допомогою відповідних методів.

В емпіричних психологічних дослідженнях гендеру найчастіше послуговуються експериментальним методом і спостереженням, а також проєктивними та вербально-комунікативними методами (бесіда, анкетування, опитування, інтерв'ювання).

Тема 2: Гендерний розвиток як предмет дослідження та соціального управління

1. Гендер як соціально-психологічна категорія.
2. Історія появи поняття «гендер».
3. Гендерна диференціація

Ключові поняття теми: гендер, стать, гендерна ідентичність, фемінність, маскуліність, гендерна роль, гендерний стереотип, гендерна система, гендерна схема, культурна лінза, гендерний дисплей, біполярна модель гендеру, багатовимірною моделлю гендеру «творення» гендеру, гендерна взаємодія.

1. Гендер як соціально-психологічна категорія

Гендерна демократія є системою волевиявлення у громадянському суспільстві двох статей – жінок і чоловіків – як рівних

у можливостях і правах, що законодавчо закріплені й реально забезпечені у політико-правових принципах, діях, розбудові суспільних і державних структур, з урахуванням гендерних інтересів і потреб.

Переосмислення ролей жінок та чоловіків у суспільстві лежить в основі **гендерних досліджень**.

Гендер – соціальна особливість статі людини на відміну від біологічної статі. **Це соціально-рольовий статус**, що визначає соціальні можливості людини – чоловіка і жінки в усіх сферах життєдіяльності.

Сучасний філософський словник визначає гендер у двох значеннях: **загальному** – різниця між чоловіками і жінками за анатомічною статтю;

соціологічному – соціальний поділ, який часто ґрунтується на анатомічній статі, але не обов'язково з ним співпадає.

Енциклопедичний словник з соціології визначає гендер як поняття, яке позначає соціальні очікування представників різної статі одна від одної.

У соціальних науках цей термін вперше вжив американський психоаналітик Роберт **Столлер** у праці «Стать і гендер: про розвиток чоловічості та жіночості».

Як соціальний інститут – гендер, один із головних засобів, при допомозі якого людство організовує своє життя. Необхідно зазначити, що **існує два способи відбору індивідів** для вирішення будь-яких суспільних цілей:

перший – на основі їх таланту, здібностей, мотивації та компетенції, тобто демонстрованих ним досягнень;

другий – на основі їх належності до певної статі (гендеру), раси, етносу, тобто передбачуваного членства у певній соціальній групі.

Як соціальний інститут **гендер** складається з:

1. **Гендерних статусів** – соціостатевих ролей, норм, що соціально визначаються суспільством і закріплюються через поведінку, жестикуляцію, лінгвістичною, емоціональною, психологічною передумовленістю

2. **Гендерного розподілення праці** – розподіл виробничої і домашньої праці між членами суспільства, що наділені різним гендерним статусом. Робота, розподілена в залежності від чоловічого і жіночого гендерного статусу, збільшує оцінку суспільством цих

статусів: так, чоловічому статусу, як правило, відповідає більш престижна і високооплачуема робота.

3. Гендерно передбачуваної родинної ролі – тобто прав та можливостей для кожного гендерного статусу в родині. Статуси в системі родинних зв'язків відбивають та підсилюють престиж і владу, розподіляючи різні гендери.

4. Гендерних біологічних (статевих) сценаріїв поведінки – нормативних зразків сексуальних бажань, сексуальної поведінки, що належить відповідно гендерному статусу. Члени домінуючого гендеру мають більше сексуальних прерогативів, члени підлеглого гендера можуть бути сексуально експлуатованими.

5. Гендерних якостей особистості – комбінацій характерних рис особистості, що моделюються гендерними нормами і надають певні почуття і поведінку членам різних гендерних статусів. Соціальні очікування інших у міжособистісному спілкуванні постійно підтримують ці норми.

6. Гендерного соціального контролю – формальної і неформальної підтримки і винагороди за певний тип поведінки і, відповідно, покарання зневагою, соціальною ізоляцією, медичним лікуванням неконформістської поведінки.

7. Гендерної ідеології – що виправдовує існування гендерних статусів, особливо різниці в їхній оцінці суспільством. Домінуюча ідеологія (маскулінна) намагається придушити критичний прояв думок, нав'язуючи свої оцінки як природні.

8. Гендерних іміджів (образів) – культурних репрезентацій гендера в символічній мові і творах мистецтва, що репродукують і легітимують гендерні статуси. Культура – головна підтримуюча сила домінування гендерної ідеології.

Відносно індивіда гендер будується з:

1. Категорії біологічної статі – визначається з моменту народження на основі наявності первинних ознак (геніталій). Біологічна стать може бути змінена шляхом хірургічного втручання.

2. Гендерної ідентичності – особистісного осмислення і прийняття своєї належності до певної статі.

3. Гендерного шлюбного і репродуктивного статусу – показним є виконання або відмова від одруження, народження дітей, родинні стосунки.

4. **Гендерних сексуальних орієнтацій** – соціально і індивідуально прийнятих зразків сексуальних почуттів, бажань, практики і ідентифікації з ними.

5. **Гендерної особистості** – що характеризується інтернаціоналізованими моделями соціально схвалюваних почуттів, емоцій, що слугують скріпленню родових структур, інститутів батьківства.

6. **Процесів з відтворювання гендеру** – соціальної практики навчання гендерної «правильної» поведінки, у тому числі і на вербальному рівні. Постійне репродукування гендерних відмінностей і домінування.

7. **Гендерної презентації** – показ, демонстрація себе як особистості, що має відповідні гендерні якості за допомогою одягу, косметики, прикрас та інших інформаційно значимих тілесних маркерів.

Отже, **значення гендерного підходу полягає у з'ясуванні:**

1. **Андроцентризму сучасної культури** (глобальна тенденція будувати світ, розрахований на чоловіка як центральну головну нормальну фігуру цього світу. А все жіноче розуміється як вторинне і менш значиме).

2. **Системи соціостатевих (гендерних) ролей**, тобто моделей поведінки, очікуваних від індивідуума у відповідності до створюваних суспільством уяв про чоловіче і жіноче.

В культурно-історичному процесі традиційно виділяється тріада чинників, які обумовлюють **гендерну диференціацію:**

- біологічні відмінності;
- психологічні відмінності;
- соціальні причини.

Гендерні стереотипи функціонують у вигляді стандартизованих уявлень про моделі поведінки і риси характеру, що відповідають поняттям «чоловіче» і «жіноче».

Перша група стереотипів базується на відповідних уявленнях про психологічні риси та якості особистості чоловіків та жінок. Згідно з цими стереотипами чоловіки та жінки є протилежностями.

Чоловікам приписується активне, творче начало, здатність вирішувати проблеми, застосовувати розвинуте логічне мислення та власну компетентність.

Жіноче ж начало – природно-репродуктивне і тому жінка повинна бути покірною, залежною, емоційною.

В основу виокремлення *другої групи стереотипів* покладені *соціальні начала*. Дана група стереотипів закріплює професійні ролі чоловіків і жінок. Для жінки головними є ролі сімейні (жінка, мати, господарка), а для чоловіка – ролі професійні.

До *третьої групи гендерних стереотипів* вчені відносять стандартизовані уявлення, які пов'язані з відмінностями *у змісті праці* – жіночої та чоловічої. Місце жінки – у сфері виконавчої та обслуговуючої праці, чоловіка – у сфері інструментальної праці, тобто творчої та керівної.

2. Історія появи поняття «гендер»

В історії розвитку зарубіжної гендерної психології виокремлюють такі етапи:

Перша чверть XX ст. Нечисленні дослідження психологічних особливостей чоловіків і жінок стосувалися здебільшого психології статі, де стать часто ототожнювалася із сексуальністю.

Друга чверть XX ст. Більшість досліджень зосереджувалися на психології статевих відмінностей, які не зводилися до сексуальності, а вважалися заданими природою.

Третя чверть XX ст. У зв'язку з накопиченням знань про диференціацію психології статевих відмінностей під впливом соціалізації чільне місце почало займати поняття «відмінності, пов'язані зі статтю», що призвело до ослаблення вияву біологічного детермінізму.

Кінець XX ст. – початок XXI ст. Дослідники стали вести мову про гендерні відмінності, які можуть взагалі не мати біологічної основи. Сучасні гендерні дослідження, не заперечуючи значення біологічної статі, акцентують увагу на соціальній детермінації процесу набуття гендерної ідентичності індивіда.

На рубежі XX–XXI ст. пострадянська соціологія сміливіше стала освоювати нові підходи та напрями, серед них і гендерні дослідження, хоч цю проблематику немало дослідників розглядають як екстравагантну.

Гендерні студії увійшли до наукового обігу в західноєвропейських країнах, США і Канаді на початку 80-х років XX ст. А ще в 60-ті роки поняття «гендер» в сучасному розумінні – «співвідношення людей різної статі», «соціальний конструкт статі» – було невідоме і

вживалось лише на позначення граматичної категорії, яка дослівно перекладається українською мовою як «**рід**».

Активне використання в багатьох європейських країнах поняття «гендер» у новому значенні свідчить, що в останні десятиріччя відбулось не лише переосмислення проблеми відносин статей, а й про те, що їх тепер стали розглядати як форму соціальної організації.

Англійським відповідником поняття «**стать**» є «**sex**». Традиційно воно використовувалось на позначення морфологічних і фізіологічних відмінностей осіб.

Термін «**стать**» фіксує біологічні розходження між людьми, обумовлені генетичними особливостями будови клітин, анатомо-фізіологічними характеристиками і дітородними функціями.

Термін «**гендер**» вказує на соціальний статус і соціально-психологічні характеристики особистості, які пов'язані зі статтю і сексуальністю, але проявляються лише у взаємодії з іншими людьми.

Гендерна соціологія – галузь соціології, що вивчає закономірності диференціації чоловічих і жіночих ролей, статеві відмінності на всіх рівнях та їх вплив на людське існування, співіснування, на особливості соціальної організації, специфіку чоловічої та жіночої соціальних спільнот.

До **категоріального апарату гендерної соціології**, крім згаданого поняття «гендер», належать: «стать», «фемінність», «маскулінність», «андроґінність», «сексизм», «біархат», «патріархат».

В чіткому розумінні **стать** – сукупність морфологічних і фізіологічних особливостей організму, що забезпечує статеве розмноження, сутність якого зводиться в кінцевому рахунку до запліднення.

«**Стать**» і «**статеві властивості**» означають явище, пов'язане з диференціацією і розрізненням чоловіка і жінки, тоді як «секс», «сексуальні властивості» мають на увазі сексуально-еротичні властивості.

Стать:

1. *Біологічна* – сукупність контрастних генетичних ознак осіб одного виду;

2. *Соціальна* – комплекс соматичних, репродуктивних, соціокультурних і поведінкових характеристик, що забезпечують для індивіда особистий, соціальний і правовий статус чоловіка і жінки.